

je paradoxně mohly spíše jen státem vynucené správní a právní zásahy do společenského řádu a neplánované výbuchy revolucí. V habsburské monarchii staré elity ze svých mocenských pozic dobrovolně a hlavně o své vůli nikdy neodcházely.

Milan Hlavačka

Jadwiga KAMOLA – Sabine BECKER
– Ksenija CHOCHKOVA GIESE
(Hrsg.)

Criminal Women. Eine Geschichte der weiblichen Kriminalität

Berlin, Verbrecher Verlag 2023, 183 s.,
ISBN 978-3-95732-554-9.

Publikace vznikla jako doprovodný sborník ke stejnojmenné výstavě, která byla zahájena v technicko-uměleckém muzeu LA8 v Baden-Badenu dne 6. května 2023 a potrvá do 29. února 2024. Sborník přináší osm příspěvků z pera pěti autorek a jednoho autora. Tématy statí jsou různé aspekty ženské kriminality a jejího uměleckého vnímání v období od první poloviny 19. století až do doby nacismu.

Jednotlivé příspěvky přinášejí nejprve stručný přehled dějin ženské kriminality (Jadwiga Kamola) a postřehy k vnímání ženské kriminality ve filozofii a medicíně 19. století (Marcus B. Carrier). Následující dvě statí jsou věnovány kriminální antropologii a počátkům kriminalistiky ve druhé polovině 19. století (obě napsala J. Kamola). Jedna stať se zaměřuje především na aktivity a odborné publikace francouzského policejního úředníka a průkopníka kriminalistiky Alphonse Bertillona a na počátky využití fotografie v kriminalistice, druhá přibližuje dílo ruské lékařky Praskovji Nikolajevny Tarnovské (rozené Kozlovové,

1848-1910), manželky průkopníka moderní ruské venerologie Veniamina M. Tarnovského. Tarnovskaja, vystupující v západní Evropě pod jménem Pauline Tarnowsky, publikovala nejprve v ruštině a poté v letech 1889 a 1908 v Paříži dvě důkladně dokumentované práce věnované kriminální antropologii žen. Tarnovskaja udržovala čilé kontakty s tehdejšími nejproslulejším protagonistou kriminální antropologie, Italem Cesarem Lambrosem.

Z tematického záběru se částečně vymyká umělecko-historická studie popisující proměny pojetí biblického příběhu o Juditě a Holofernovi v malířství a také v umělecké literatuře od pozdního středověku do 19. století (Bettina Uppenkamp).

Další rozprava přináší rozbor kreseb, které vytvořila nacisty pronásledovaná německá komunistická malířka a grafička Eva Schulze-Knabe (1907–1976) během věznění v letech 1933–1934 a 1941–1942 (Sabine Becker). Jedná se převážně o autoportréty, ale v probíraném souboru se vyskytují také vyobrazení autorčiných spoluvězeňkyň. Další stať je věnována ženám, které se v období nacismu svým stylem života vymykaly z rámce oficiálně vnucované představy ženy-matky (Frauke Steinhäuser). Oběti nacistického režimu se pro svůj odlišný životní styl stávaly často prostitutky, příslušnice sexuálních menšin, recidivistky a ženy označované paušálně jako „asociální“.

Poslední studie je věnována vývoji trestněprávního postihu (nedovoleného) potratu v Německu od poloviny 19. století. Přibližuje také diskuse vedené představitelkami německého ženského hnutí na konci 19. a v první třetině 20. století o (dosud zčásti platném) § 218 německého trestního zákoníku z roku 1871, který stanovuje tresty za přerušování těhotenství (Kerstin Wolff).

Většina autorů, resp. autorek příspěvků ve sborníku jsou historikové umění, čemuž, žel, odpovídá úroveň některých historicky zaměřených statí. Převažují v něm texty opírající se pouze o několik pramenů a nejvýše tucet titulů odborné literatury, obsahující navíc řadu čistě kompilačních pasáží. Nezdářilejší příspěvky sborníku (B. Uppenkamp a S. Becker) jsou tematicky a obsahově mnohem více studiem z dějin umění než z dějin ženské kriminality. Celkový přínos sborníku k tématu obsaženému v jeho podtitulu je tak dosti omezený.

Petr Kreuz

Ondřej HANIČÁK – Markéta HANIČÁKOVÁ – Jiří ŠÍL (edd.)

Jan a Miloš: Paměti dvou generací opavské rodiny Čeledových

Opava, Slezské zemské muzeum 2022, 303 s., ISBN 978-80-87789-89-6.

Čeledovi byla česká obchodnická rodina, která přišla do Opavy z Dobříšska na začátku sedmdesátých let 19. století. Aktivně se podílela na probuzení spolkového, kulturního a ekonomického českého živlu v tomto „německém“ městě, které se považovalo za hlavní město německé kultury tzv. Nordmarky. Otec Jan a syn Miloš Čeleda byli jakýmisi „šedými eminencemi“ tohoto procesu čechizace německojazyčné Opavy, protože byli spolehlivými poradci, pokladníky, revizory účtů, členy dozorčích rad a též „řediteli zábak“ všech zdejších českých spolků a podniků. Důvěrně se znali s místními českými „vůdci“ advokátem Františkem Stratilem, redaktorem Janem Zaccpalem, knězem Antonínem Grudou, lékařem Janem Koloříkem a byli přímými svědky a někdy i hlavními aktéry boje o českou školu, gymnázi-

um, Centrální záložnu, Besedu, Matici Opavskou, ochotnické divadlo v Kateřínkách či Politicko-hospodářskou jednotu.

Tím že byli u všeho podstatného dění ve městě a s každým se víceméně důvěrně znali, nabývají jejich vzpomínky na ještě větším významu pro historické využití než běžné ego-dokumenty. Jsou totiž autentické, víceméně faktograficky přesné (a tam, kde jejich paměť selhávala, nastoupili editoři, aby vše prověřením matrik, geografickými korekcemi a dohledáním v dobovém tisku přivedli citlivými zásahy na pravou míru), kritické i do vlastních řad a jsou také svižně sepsané. Editoři také dovysvětlují a komentují nejasnosti či dobové výrazy v rozsáhlém trojím poznámkovém aparátu (k úvodu, vzpomínkám Jana a k vzpomínkám Miloše Čeledy).

Jedná se o vzorně připravené paměti, protože jsou kromě zmíněných poznámek pod čarou vybaveny seznamem použitých zdrojů, seznamem použitých zkratk a jmenným rejstříkem i kolekcí fotografií a firemní grafiky. Jejich uživateli budou nejen historici politických dějin a národních zápasů, kteří se dozvědí o opravdu hraničních praktikách (včetně použití násilí a zastrahování) městské samosprávy v boji za zachování německého rázu Opavy, ale také historici hospodářských a kulturních dějin. Děje se tak nejen díky hudebnímu a skladatelskému nadání téměř všech rodinných příslušníků Čeledových, ale také s ohledem na hlubší úvahy a pozorování především Miloše Čeledy o proměně rodinného života (včetně genderových rolí a sexuality) či habitu nových českých středních vrstev na přelomu 19. a 20. století a o jejich společenské a ekonomické marginalizaci ve 40. a 50. letech 20. století. K té došlo tentokrát ze strany dvěma válkami radikalizovaných